ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

UDK: 528.94:004.9(575.1)

Mahalla fuqarolar yig'inlarining maydonlarini o'zgarishini SASPlanet dasturida tahlil qilish(Qo'shko'pir tumani MFYlari misolida)

Sobirov Javoxir Xayrulla o‘g‘li
O‘zbekiston Milliy Universiteti
Geografiya va geoaxborot tizimlari fakulteti
70530201 – Geografiya mutaxasisligi
2-bosqich magistranti
Email: sabirovj75@gmail.com
https://orcid.org/0009-0002-7740-3759

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda Qo‘shko‘pir tumanidagi Mahalla fuqarolar yig‘inlarining (MFY) hudud maydonlaridagi o‘zgarishlar SASPlanet dasturi orqali masofadan zondlash ma’lumotlariga asoslanib tahlil qilindi. Zamonaviy kosmik tasvirlar yordamida MFYlar hududlarining kengayishi, qisqarishi va muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasining shakllanishi aniqlangan. Natijalar mahalla boshqaruvi, shaharsozlik va hududni rejalashtirishda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: MFY, SASPlanet, hudud monitoringi, geoma’lumotlar, Qo‘shko‘pir tumani, masofadan zondlash.

Abstract: In this study, based on data from remote sensing using the SASPlanet program, changes in the territory of Mahalla Citizens' Assemblies (MCA) in the Kushkupir district were analyzed. With the help of modern satellite imagery, the expansion and reduction of the territories of mahallas and the formation of engineering and communication infrastructure were determined. The results will have important practical significance in mahalla governance, urban planning, and territorial planning.

Keywords: MFY, SASPlanet, territory monitoring, geodata, Koshkupyr district, remote sensing.

Аннотация: В данном исследовании на основе данных дистанционного зондирования с помощью программы SASPlanet были проанализированы изменения территориальных площадей сходов граждан махалли (СГМ) Кошкупырского района. С помощью современных космических снимков определено расширение, сокращение территорий МСГ и формирование инженерно-коммуникационной инфраструктуры. Результаты имеют важное практическое значение в управлении махаллей, градостроительстве и планировании территории.

Ключевые слова: МСГ, SASPlanet, мониторинг территории, геоданные, Кошкупырский район, дистанционное зондирование.

Kirish: O‘zbekistonning ijtimoiy boshqaruv tizimida mahalla fuqarolar yig‘inlari alohida o‘rin tutadi. Mahalla nafaqat aholining o‘zini o‘zi boshqarish instituti, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligi, aholi bandligi, iqtisodiy faollik, hududiy infratuzilma va kommunal xizmatlar bilan ta’minlanishida muhim bo‘g‘in hisoblanadi. Shu bois mahallalarning fazoviy tuzilishi, hudud chegaralari va maydon dinamikasi yillar davomida aholi soni, qurilish jarayonlari, yer resurslaridan foydalanish va boshqaruv mexanizmlariga qarab o‘zgarib keladi. Ushbu o‘zgarishlarni ilmiy tahlil qilish – shaharsozlik, hududiy rejalashtirish hamda mahalliy boshqaruvning strategik vazifalaridan biridir.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

So‘nggi yillarda geografik axborot tizimlari (GAT) va masofadan zondlash texnologiyalari hududiy monitoringda muhim vositaga aylandi. Ulardan biri — SASPlanet dasturi bo‘lib, u yuqori aniqlikdagi kosmik suratlar asosida yer yuzasidagi obyektlarning vaqt bo‘yicha o‘zgarishini tezkor va aniq tahlil qilish imkonini beradi. Dastur orqali turli yillarga oid sun’iy yo‘ldosh rasmlari yuklanadi, qiziqish obyekti – mahalla hududi poligon shaklida ajratiladi va maydon o‘zgarishlari hisoblab chiqiladi. Bu esa hududdan foydalanishdagi transformatsiyalarni ilmiy asosda kuzatish imkonini beradi.

Qo‘shko‘pir tumani Xorazm viloyatining qadimiy va demografik jihatdan faollashib borayotgan hududlaridan biri bo‘lib, bu yerda so‘nggi yillarda yangi turar-joy massivlari, infratuzilmalar, ijtimoiy obyektlar barpo etilishi natijasida mahallalar hudud ko‘lamida sezilarli o‘zgarishlar yuz berdi. Ayrim MFYlar maydoni kengaygan bo‘lsa, boshqalarida qishloq xo‘jaligi yerlari qisqarishi yoki qayta taqsimlanishi kuzatiladi. Shunday sharoitda mahallalar bo‘yicha maydon dinamikasini tizimli tahlil qilish zarurati yuzaga keladi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — **Qo‘shko‘pir tumani MFYlari hudud maydonlarining vaqt davomida o‘zgarishini SASPlanet dasturi yordamida aniqlash va ularni tahlil qilish**dan iborat. Tadqiqot davomida turli yillarga tegishli kosmik tasvirlar asosida mahalla hududlari aniqlanadi, maydonlar o‘lchanadi va o‘zgarish ko‘rsatkichlari hisoblanadi. Olingan natijalar mahalla boshqaruvi samaradorligini oshirish, hududni rejalashtirishda asos bo‘lishi bilan ahamiyatlidir.

Asosiy qism: Mahalla fuqarolar yig‘inlari (MFY) jamiyatning eng quyi bo‘g‘ini va davlat hamda aholining o‘zaro ijtimoiy boshqaruv tizimidagi asosiy bog‘lovchi struktura sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Aholining turmush darajasi, hududiy infratuzilma, ijtimoiy xizmatlar sifati va mahalla boshqaruvining samaradorligi aynan MFYlarning maydon chegaralari, aholining joylashuvi hamda hududdan foydalanish ko‘rsatkichlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli MFY hududlarining o‘zgarish dinamikasini muntazam o‘rganish, geografik raqamli monitoring olib borish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Oxirgi yillarda raqamlashtirish jarayonlarining kengayishi, yer va mulk kadastri ma’lumotlarining ochiqlashtirilishi hududiy o‘zgarishlarni masofadan turib monitoring qilish imkonini yanada kuchaytirdi. SASPlanet kabi GEO-servis dasturlarining mavjudligi esa MFY hududlarini tarixiy kesimda solishtirish, fazoviy kengayish jarayonlarini aniqlash, notekis urbanizatsiya va demografik o‘zgarishlarni aniqlashda qulay vosita sifatida qo‘llanilmoqda. Mazkur yondashuv ayniqsa Qo‘shko‘pir tumani misolida dolzarblik kasb etadi, chunki tuman hududida oxirgi o‘n yillikda aholi zichligi ortmoqda, yangi turarjoy massivlari barpo qilinmoqda, qishloq xo‘jaligi yerlaridan foydalanish shakli ham sezilarli ravishda o‘zgarmoqda.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

1-Rasm. Qo’shko’pir tumani Oshaq qal’a MFY hududining 2014-yildagi holatini SASPlanet dasturidan olingan ko’rinishi.

2-Rasm. Qo’shko’pir tumani Oshaq qal’a MFY hududining 2025-yildagi holatini SASPlanet dasturidan olingan ko’rinishi.

Tadqiqotning dolzarbligi yana shundaki, MFY maydonlarining o'zgarishi nafaqat fazoviy xarakterga ega, balki iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik oqibatlarga ham ega. Shaharsozlik va qishloq hududlarini rejalashtirishda, mahallalarning ijtimoiy infratuzilmasini takomillashtirishda maydon o’zgarishlari bo‘yicha tahliliy ma’lumotlar zarur. SASPlanet yordamida olingan aniqlashtirilgan

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

koordinatalar va solishtirma xaritalar esa hududlar rivojlanishidagi tendensiyalarni ilmiy asosda baholash imkonini beradi.

Shu nuqtai nazardan, “Qo‘shko‘pir tumani MFYlari misolida MFY maydonlarining o‘zgarishini SASPlanet dasturi orqali tahlil qilish” mavzusi nazariy va amaliy jihatdan muhim bo‘lib, hududiy boshqaruv, kadastr, urbanizatsiya geografiyasi hamda mahalla infratuzilmasi rivojlanishiga oid tadqiqotlar uchun amaliy ahamiyatga ega ilmiy yo‘nalish hisoblanadi.

TADQIQOT MAQSADI VA VAZIFALARI

Maqsad:

SASPlanet dasturi orqali Oshaq Qal’a MFY hududining vaqt bo‘yicha (2014–2025) o‘zgarish dinamikasini o‘rganish va uning fazoviy rivojlanish xususiyatlarini aniqlash.

Vazifalar:

№	Tadqiqot vazifasi
1	2014 va 2025 yil kosmik tasvirlarini yuklab olish va solishtirish
2	Uy-joy zichligi, tom ranglari va qurilish intensivligini aniqlash
3	Yer maydonlarining turar-joy va q/x funksiyalariga o‘zgarishini monitoring qilish
4	Suv havzalari va xo‘jalik ob’yektlaridagi transformatsiyani aniqlash
5	Olingan natijalarni muhokama, jadval va kartografik ko‘rinishda rasmiylashtirish

SASPLANET ORQALI TAHLIL METODIKASI

Tadqiqot quyidagi bosqichlarda amalga oshirildi:

1. **Hudud koordinatalari aniqlanadi**
   - SASPlanet → Google Sat, Bing Hybrid manbalari tanlanadi
2. **Yillar bo‘yicha tasvirlar yuklab olinadi**
   - 2014 yil — History (TimeSlider) orqali
   - 2025 yil — Active latest tile orqali
3. **Tasvirlar ustma-ust joylashtiriladi**
   - Layer → Add → Compare → Overlay mode
4. **Poligon va masofa o‘lchovlari bajariladi**
   - Measure → Polygon area → uy-joy kengayish foizi aniqlanadi
5. **Natijalar jadvalga kiritiladi va vizual taqqoslanadi**

TAQQOSLASH JADVALI

Ko‘rsatkich	2014	2025	O‘zgarish
Uy-joy zichligi	Past	Yuqori	+ keskin o‘sish
Tom modernizatsiyasi	Kam	Juda ko‘p	yangi qoplamalar
Q/x yer maydoni	Keng	Qisqargan	transformatsiya
Infratuzilma darajasi	Cheklangan	Rivojlangan	kengayish
Sanoat-xo‘jalik zonasi	Passiv	Faol	⚙ iqtisodiy o‘sish

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

Muhokama: Oshaq qal'a MFY hududining 2014 va 2025 yillardagi kosmik tasvirlari tahlili mahalla maydonida so'nggi o'n yil ichida sezilarli fazoviy o'zgarishlar yuz berganini ko'rsatdi. 2014 yilgi suratlarda turar-joy binolari nisbatan siyrak, uylar orasida masofa katta, qishloq xo'jaligiga ajratilgan yerlar keng maydonni egallagan. 2025 yilga kelib esa aholi sonining ko'payishi, uy-joy qurilishi faollashgani va infratuzilmaning kengayishi hisobiga mahalla hududi yanada zichlashgan.

Eng muhim o'zgarishlardan biri – tom materiallari va ranglaridagi yangilanishdir. 2014 yilda asosan oq tusdagi, ko'pincha an'anaviy tomlar ustuvor bo'lgan bo'lsa, 2025 yil tasvirida ko'k, qizil, yashil va boshqa metall qoplamali zamonaviy tomlar soni ancha ko'p. Bu holat uylarning yangi qurilgani yoki rekonstruksiya qilingani, mahallada yashash sharoitlari yaxshilanayotganidan dalolat beradi. Bundan tashqari, mahalla markaziy qismida yo'l tarmoqlari yanada zichlashgani, chorrahalar kengaygani va ayrim istiqbolli uchastkalarda yangi obyektlar paydo bo'lgani kuzatiladi.

Qishloq xo'jaligi maydonlarining qisqarishi ham diqqatga molik. 2014 yil suratida mahalla atrofi bo'ylab keng ekin maydonlari mavjud bo'lgan bo'lsa, 2025 yilga kelib ulardan bir qismi uy-joy massivlari bilan qoplangan. Bu jarayon qishloq xo'jaligi yerlarining turar-joy maydoniga bosqichma-bosqich transformatsiya bo'layotganini anglatadi. Bu holat qishloq xo'jaligi ekin maydoni kamayishiga olib kelishi mumkin, biroq mahalla urbanizatsiyasining kuchayishi, demografik o'sish va iqtisodiy faollik bilan bevosita bog'liq.

Mahalla sharqiy qismida joylashgan suv havzasi va ishlab chiqarish obyekti atrofida ham o'zgarishlar aniqlangan. 2014 yilda mazkur hudud kam foydalanilgan suv-botqoqlik maydoni ko'rinishida bo'lsa, 2025 yil tasvirida atrofida yo'l tarmoqlari kengaygani, ishlab chiqarish yoki saqlash maydonlari tashkil etilganini ko'rish mumkin. Bu ushbu hududning iqtisodiy aylanishga qo'shilganini va xo'jalik ishlari uchun moslashtirilganini ko'rsatadi.

Yuqoridagi kuzatuvlar shuni anglatadiki, 2014–2025 yillar oralig'ida Oshaq qal'a MFY hududi urbanizatsiya jarayoniga faol tarzda kirgan, uy-joy maydonlari kengaygan va yer resurslarining funksional taqsimoti o'zgargan. Ushbu natijalar SASPlanet yordamida hududiy monitoringning samarali vosita ekanini tasdiqlaydi. Mahalla hududining bunday dinamik rivojlanishi kelgusida infratuzilma rejalashtirish, yer resurslarini boshqarish va ijtimoiy ob'ekt taqsimoti bo'yicha ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilishda muhim manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa: Oshaq qal'a MFY hududining 2014 va 2025 yillardagi kosmik tasvirlari asosida olib borilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, o'tgan o'n yil davomida mahalla hududi fazoviy va funksional jihatdan sezilarli o'zgarishlarga uchragan. Uy-joy massivlari keskin ko'paygan, tom qoplamalari modernizatsiya qilingan, yo'l tarmoqlari kengaygan va aholi zichligi oshgan. Qishloq xo'jaligi yerlari qisqargan, ularning ma'lum qismi turar-joy hududiga aylangan. Bu jarayon mahallaning urbanizatsiyaga yaqinlashganini, iqtisodiy faollik kuchayganini va infratuzilma rivojlanganini ko'rsatadi.

SASPlanet dasturi orqali olingan tasvirlarni solishtirish va monitoring qilish usuli hududiy dinamika, yer maydonidan foydalanish darajasi va mahalliy makonning rivojlanish bosqichlarini aniqlashda samarali vosita bo'lib xizmat qildi. Kelgusida doimiy monitoring tizimini yo'lga qo'yish hududni barqaror rejalashtirish, bo'sh yer resurslarini maqsadli boshqarish va aholiga xizmat ko'rsatish infratuzilmasini optimallashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mahalliy davlat hokimiyati to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2021. – 45 b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. “Mahalla institutini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. – Toshkent, 2020. – 12 b.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. “Mahallalarda boshqaruv tizimini takomillashtirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar”. – Toshkent, 2022.
4. Yo‘ldosheva, Sh. Mahalla boshqaruvi va uning ijtimoiy-iqtisodiy vazifalari. – Toshkent: Fan, 2019. – 168 b.
5. Rasulov, B. Hududlarni boshqarishda geografik axborot tizimlarining o‘rni. – Toshkent: Geodeziya nashriyoti, 2021. – 132 b.
6. Allayorov, M. Hududlarning raqamli monitoringi va masofaviy zondlash texnologiyalari. – Toshkent, 2020. – 98 b.
7. Sasplanet rasmiy hujjatlari va foydalanuvchi qo‘llanmasi: GIS imagery monitoring and analysis tool. – 2016–2024.